

D

1915 okt. 8

Lavotta János miniszteri tanácsosnak, a Földművelésügyi Minisztérium zsolnai felvidéki kirendeltsége vezetőjének gr. Tisza István miniszterelnökhöz benyújtott szakvéleménye a Slovenský denníknek a cseh–szlovák nyelvkérdés tárgyában közölt írásáról, 1 melléklettel

Ref. Zsinati Levéltár, Tisza-iratok 12:10a/2/30
(Gépelv íratmásolat)

Nagyméltóságú Miniszter[elnök] Úr!

Az igazságügyi Miniszter Úr Ő Excellenciájának folyó évi szeptember hó 20-án szóbelileg adott rendelkezése alapján a cseh-tót nyelvkérdés ügyében a következőket van szerencsém tisztelettel jelenteni:

Az olvasott cikkek közül egyiket (lappéldány és fordítással) mellékelve bátorodom Nagyméltóságod rendelkezésére bocsátani. Ezen cikk a Szlovenszky Dennikben jelent meg, és kapcsolatos a Szlovenszky Pohlady és ugyancsak a Dennik egy-egy további cikkével. Reám ezen cikkek időközi megjelenése és az eszmének hírlapi ébrentartása határozott tendenciával bíró akciónak látszott, annyival inkább, mert ugyanezen időtartam alatt (2–3 hónap) a Tyzdennik is egypár szövegekőzi megjegyzéssel kizárta az említett lapokban folytatott tárgyalást.

Minden felhasználható eszközzel törekedtem ezen cikkeket beszerezni, de a Dennik tisztelettel csatolt cikkén kívül a többiek beszerzése sajnos nem sikerült, amennyiben a jelzett lapok kiadóhivatalában, Vodicska miniszteri titkár úr útján a sajtóirodában, a turócszentmártoni tót kaszinóban nem tudtam a július, augusztus és szeptember[i] számokat megkapni.

Azt gondolom, a bemutatott cikk — főként a sorok között hagyott eszme — elég alapot nyújt arra, hogy a cél nem annyira ártatlan, mint ahogy azt feltüntetni törekszik. S ezt bizonyítja, hogy ezen cikkek nyomán a turóci szájaskodók máris megmondották, hogy az eszme terjedés[é]t — sajnos immár csekély erejükből telhetőleg — megakadályozzák.

Tiszteletteljesen bátorodom Excellenciádat kérni, hogy ezen legjobb akaratom és törekvésem dacára hiányos és a kérdést csak kis részben megvilágított jelentésemet kegyesen tudomásul venni méltóztassék.

Legmélyebb tiszt. stb.

Lavotta s. k.

Melléklet:

1915 szept. 11

A Slovenský denník cikke a cseh–szlovák egységtörekvések és a szlovák nyelv tárgyában¹

Ref. Zsinati Levéltár, Tisza-iratok 12:10a/2/31
(Gépelv fordítás)

A cseh-tót kölcsönösségnek legtöbbet ártott eddig ezen ügy hiányos megvilágítása s a kétértelműség. Nálunk s Csehországban egyaránt azt gondolták, hogy a kölcsönösség okvetlenül megköveteli a tótok elcsehesítését, a tót nyelv helyettesítését (pótlását) a csehhez s a tótok visszatérését a cseh irodalmi nyelv közös ölébe. Ezen félreértésért hibásak vagyunk mi is, kik e téren legtöbbet dolgo-

¹ Az írás eredeti címe: *K otázke spisovného jazyka* — Az irodalmi nyelv kérdéséhez. — Slovenský denník 1915. szept. 11. sz. 1. l.

zunk, mert saját véleményünket csupán töredékes, hírlapirodalmi és alkalmi cikkekben közöltük, és mert nem szolgáltunk a közönségnek mindeddig egy célhoz vezető összefüggő művel könyvalakban. Ezen kérdés irodalmi polémiája nagy, de ki emlékezik vissza mindarra, amit 10 év alatt olvasott különböző folyóiratokban. Jelen sorok írója régen gondolt ilyen műre, nagy anyagot gyűjtöttem e téren, de a cseh-tót kérdés oly összekuszált, nehéz, hogy hosszú évek teltek el, s nem tudtam, mint kezdjem meg a művet, s nem bíztam magamban, hogy a nyilvánosság elé lépjek, elriasztott Meakulpinszky végzete, s azonkívül e probléma igen sokoldalú szellemi munkát igényel. A polémiákra szükség volt. Skultéty ellenvetései s Czambel Slováci a ich reč (A tótok és nyelvük) pozitív munkák, amelyeknek napvilágot kellett látniok, hogy el ne tévelyedjünk a dolog alapjában. Engem bánt ugyan Skultéty animozitása, de az ő tárgyi okadatolásait és az[t], ami mögöttük rejlik, nevezetesen a pszichológiai momentumokat tanulmányozom alaposan, és kutatom azok eredetét és alapját. Talán sikerülni fog művem befűjezni.

Újságírói hivatásom egyaránt arra kényszerít, hogy beleártsam magamat e dologba, melyet tulajdonképpen nem kellene kikezdenűnk. Csakhogy meggyűződtem róla, hogy polémia nélkül nem lehet még a legjelentékenyebb dolgot sem előbbre vinni.

A polémiának megvan a maga előnye és hátránya. A nézetek kiváltása igen jó (hasznos) eszkűze a pozitív munkának. Hálás vagyok ezért ama bátor katonának, ki visszatérve a harcterről, a „Slovensky Dennik” 168-ik számában Nagy Sándor módjára (műdszere szerint) meg akarja oldani nemzetűnk eme legfontosabb kérdését. Itt van egy kis félreértés. Én nem vettem fel ama kérdést, hogy nem kellene-e minékűnk tótoknak a mi fejletlen s a további fejlesztésre kevésbé alkalmas nyelvűnk felváltani a cseh irodalmi nyelvvel. Azt soh’sem mondtam s meg sem írtam. Hasonlót követelni annyit jelentene, mint egy lépést hátrálni, pedig történelműnk nem ismer hasonló reakciót. A tót nyelv létezni fog mindaddig, míg 50 tót intelligens család létezik, sőt létezni fog tájszólás (nyelvjárás) alakjában akkor is, ha az iskola s a politika kikoplaltatná a világból az összes tót írókat és újságírókat. Czambel igazat mond azzal, hogy ha a tót mégannyira is el lenne szigetelve, még akkor is hosszú életű. Ha meg is próbálnák mechanikai eszközökkel elnyomni a tót nyelvet, az ma teljes lehetetlenség. Meg vagyok róla gyűződve, hogy ha az összes tót nemzeti orgánumok kipusztulnának, a „Slovenské Noviny” nem fog elpusztulni. Ami lehetetlen, azt követelni sem lehet. Lehetetlent nem lehet kívánni. Nyelvi kérdésben csupán kölcsönűsűget, a nyelvek kölcsönűsű használatát kívánom, és pedig a tót nyelvet inkább aktívűe, míg a cseh-et passzívűe, vagyis cseh nyelven fogjuk kiadni inkább az értékes tudományos műveket, melyek nem a széles néprétegeknek (közűnépek) vannak szánva (így történt ez mindeddig is), valamint a tisztán cseheknek szánt leírásait a tótságnak, bár míg ez praktikusan kereszűtűlvihetű, itt is a tót nyelvet lehet használni stb. Ellenben tudásűnk (ismereteűnk) cseh könyvekben s nem idegenekben fogjuk pótolni. A kölcsönűsűget nem jelenti a tót nyelv kicserélését a csehvel, hanem a testvéri kűtforrásból való lélekmerítést. A fűszerepet játssza a kultűra, nem a grammatika, valamint a kultűrmezűn vitt közűs munka. A mi irodalműnk kicsi, s ki nem elégít[ű]. Sokáig marad még kicsinek és ki nem elégítűnek. A modern élet sok irodalmi és művészeti élvezetet kíván. Honnan vegyűk azt, ami hiányzik (nincsen), és mint dolgozzuk fel ama tudományos anyagot, mely lelkűnkben, talajűnkben rejtűzik. A történelem 500 esztendeje is mutatja, mit tévűk legyűnk, és mint pótoljuk és szabályozzuk nemzeti ideálűnk. A cseh könyvek, folyóiratok és tudományos könyvek stb. pótolják hiányűnk, a cseh tudűs (vedátor = tudűs, tudományos ember) végezza a mienkkel (a tóttal) egyetemben azt, amihez magűnk kevésbé erűsek vagyűnk. Agyűnkben és szűvűnkben vessen horgonyt a cseh-tót egyűttes kultűra és egyetértés forró szeretete. Ez a tót kölcsönűsűget szűszólójának in nuce credoja.²

A tót nyelvet továbbra is ápolni (nevelni) kell, ezen nevelés azonban ne legyen tendenciűzűsan cseh-ellenes. Nem szabad eloroszosodnűnk azon a címen, hogy el kell válnűnk a csehektől. A jó cseh kiejtésűnek, mely nem germán ízű, s nem ellenkezik szűhangzásűnk szabályaiaval, van olyan

² Dióhéjban [elűadott] krédűja, hitvallása (lat.).

házi joga a tót nyelvben, mint száz meg száz ruszizmusnak, hungarizmusnak és egyéb barbarizmusnak. A nemzeti meggyőzés mezején, valamint a művészet mezején még nagy feladat vár a tót nyelvre (annak művelésére ez irányban). A nemzeti harc mezején direkte és indirekte segítségül kell, hogy legyen különösen a kölcsönösség. Az irodalomba és művészetbe bele kell, hogy jusson a tót nép-kultúra, a tót paraszt az ő saját életével (egyéniségével). Különös missziót kell teljesítenie a tót nyelvnek a mi Morván túli testvéreinkért is. A tót nyelvet felváltani a csehkel annyit jelentene, mint kiönteni a gyermeket a fürdőkádikából.

A kölcsönösség jelenti a mi közös nemzeti ideálunknak és kultúránknak két irodalmi nyelvben való kimagyarozását (érvényre jutását); hasonlókat találunk sok más nemzetnél is.

Tudj' Isten, mit hoz a jövő. Hogy a kölcsönösség mi módon fog a jövőben kifejlődni, attól ne fájjon a fejünk. Legyünk (szép) szerények, s munkálkodjunk becsületesen, legjobb belátásunk szerint. A világot úgysem tudjuk fenekére [é. feje tetejére — a szerk.] állítani. Fiaink sem érik el az égboltot (céltalan közbevetés). Kolár nemzeti ideológiája nyomán vagyunk nevelve. Ezt nem feledjük! Ha lemondunk a törzskonstrukció elveiről, reákerülünk az ukrainizmus és kasubizmus ferde felületére.³

— y —

49

Vajda-Voevod Sándor a román kérdés háborús külpolitikai vonatkozásairól

1915 márc. 26

*Vajda (Voevod) Sándor genfi levelei kivonatának közvetett eljuttatása gr. Tisza Istvánhoz,¹
3 melléklettel*

Ref. Zsinati Levéltár, Tisza-iratok 4:16/50
(Német nyelvű gépelt eredeti levél fordítása)

Fr/M.

Berlin, 1915. március 26.

Kedves Roselius úr!

Román agitáció Magyarországon tárgyban. Bizonyos idővel ezelőtt itt volt egy dr. von Woyda² úr, aki tagja a magyar parlamentnek. Itt Berlinben beszélt Zimmermann, Delbrück államtitkár-he-

³ Ján Kollár (1793–1852) pesti szlovák evangélikus lelkész a 19. század első felében négy nagy szláv törzs (orosz, lengyel, csehszlovák és délszláv) egységében vélte a szláv világ összetartozását biztosíthatni, és ellenezte további szláv nemzetek elkülönülését. Ezért a Slovenský denník utalása Kollár törzskonstrukciójára, amely a csehszlovák egységmozgalom eszmei bázisát, előzményét jelentette.

¹ Az akkor mellékelt 1915. márc. 19-i és 21-i levélkivonaton kívül eljuttatták Tiszához az ápr. 3-i Vajda-levél kivonatát is. (L. Mell.) Al. Vajda-Voevod román nemzeti párti parlamenti képviselő itt közölt levelei — a bennük lévő kiagyalt fantasztikus politikai kombinációkkal — azt az áramlatot mutatják be, melynek képviselői már a háború előtt is Bécs és Berlin támogatását akarták megszerezni a budapesti kormány nemzetiségi politikájának megváltoztatásához. Ennek szolgálatában vádolták Berlinben a magyarokat oroszbarátsággal (2. és 3. sz. melléklet), azzal, hogy szándékosan akadályozzák Romániának a központi hatalmak melletti hadba lépését. Célkitűzésük: Erdély román autonómiája vagy — közös megállapodás alapján — román megszállása a 3. sz. mellékletben fogalmazódik meg. E Vajda-iratok is magukon viselik a háború előtti Ferenc Ferdinánd-i „Műhely”, a Belvedere-kör realitásoktól elszakadó machiavellizmusának hatását.

² Ceruzával Vajdá-ra javítva; a továbbiakban ugyanígy értendő.